

Nitel araştırmadaki on bir tuzak: her yeni akademisyen ve doktora öğrencisinin dikkat etmesi gereken bazı hususlar!

Izhar Oplatka
Tel Aviv Üniversitesi, İsrail

Çevirenler:

Selahattin Turan & Ramazan Cansoy

Özet: Bu makalede; her yeni araştırmanın, nitel araştırma sürecinde karşılaşılabileceği bazı potansiyel tehlikeler incelenmekte ve bunlarla etkili bir şekilde başa çıkılabilmesi için uygun stratejilerden söz edilmektedir. Yazarın, lisansüstü öğrencilerinin nitel araştırmalarında bir danışman olarak; kişisel, mesleki tecrübesi ve bu öğrencilerin nitel araştırmalarda düştükleri hatalar/ tuzaklar hakkındaki görüşleri, makalede kaynak olarak kullanılmıştır. Bu makalede; araştırmacının araştırma programının planladığı hazırlık aşamasından, veri toplama ve analiz sürecine, araştırma raporunun yazılmasının sonuna kadar var olan, dört aşamadaki, on bir tuzak gösterilmektedir. Bu yazıda, söz konusu tuzaklarla başarılı ve etkili bir şekilde nasıl başa çıkılabileceğini göstermek için faydalı olabilecek bazı stratejiler sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Araştırma deseni, tuzaklar, görüşme, doktora çalışmaları.*

Eleven pitfalls in qualitative research: some perils every emerging scholar and doctoral student should be aware of!

Abstract: The current article analyzes potential pitfalls that each emergent researcher might face during the qualitative research process and illuminates adequate strategies to cope with them effectively. The author's personal and professional experience in supervising doctoral and MA students in their qualitative research and students' own reflections on the pitfalls they have faced are used as resources for this paper. Eleven pitfalls are depicted in this paper, divided into four phases in the research process, beginning from the preparatory phase in which the researcher plans the research program, through data collection and analysis, to the final phase of writing the research report. The paper provides some practical strategies to cope with these pitfalls successfully and effectively.

Keywords: *Research design, pitfalls, interviewing, doctoral studies.*

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, selahattinturan2011@gmail.com ORCID: 0000-0003-4023-5819
Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, cansoyramazan@gmail.com ORCID: 0000-0003-2768-9939

Makalenin Yayımlandığı Yer ve Atf Bilgileri:

*Oplatka, I. (2021). Eleven pitfalls in qualitative research: Some perils every emerging scholar and doctoral student should be aware of! The Qualitative Report, 26(6), 1881-1890. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2021.4783>

9

Başvuru/Submitted
4 Mar/Mar 2022

Kabul/Accepted
17 Mar/Mar 2022

Yayın/Published
27 Nis/Apr 2022

Makale Türü
Çeviri /
Translation

Alanyazın
Eğitim Bilimleri Eleştirel
İnceleme Dergisi
CRES Journal
Critical Reviews in
Educational Sciences
2022, 3/1, 9-20

*Oplatka, I. (2022). Nitel araştırmadaki on bir tuzak: her yeni akademisyen ve doktora öğrencisinin dikkat etmesi gereken bazı hususlar! (S. Turan & R. Cansoy, Çev.). *Alanyazın*, 3(1), 9-20, <http://dx.doi.org/10.22596/cresjournal.0301.09.20>

Öncü Okul
Yöneticileri Derneği
2718-0808

**ALAN
YAZIN**

**CRES
Journal**

Giriş

Son yıllarda nitel araştırma; sosyal bilimler, eğitim ve sağlık araştırmalarında kullanılan oldukça yaygın bir metodolojik paradigma haline gelmiştir. Birçok araştırmacı ve öğrenci; yarı yapılandırılmış görüşmeler, odak grup görüşmeleri, metin analizi, etnografi, vaka çalışması, gözlem ve benzeri veri toplama yöntemlerini kullanarak bu doğal araştırma yaklaşımına dahil olmuştur (Arar, 2017; Hennink vd., 2020). Nitel paradigmanın birçok disiplinde akademik bir geçerlik kazanmasından bu yana, farklı dillerde yayınlanan bir dizi kitap ve makale de bu alandaki ampirik çalışmalara rehberlik etmiştir.

Nitel araştırmanın birçok avantajı ve üstün özellikleri olsa da (nitel araştırma hakkında yazılan kitapların ilk bölümüne bakın) nitel araştırmada yeni olanlar çalışmalarını yürütürken ve verilerini analiz ederken farklı tehlikelerle karşılaşabilirler. Az sayıda nitel araştırmacı, söz konusu bu tuzaklarla başa çıkabilmeleri için okuyucularına uygun stratejiler sunarak nitel araştırmadaki olası tuzakların üzerinde durmuşlardır (ör., Baker & Lee, 2011; Froggatt, 2001; Niaz, 2009). Örneğin, Easton vd. (2000) veri toplama ve transkripsiyon sırasında nitel araştırmada meydana gelebilecek tuzaklarla ilgili üç hatadan bahsetmişlerdir: Ekipman hatası, çevresel tehlikeler ve transkripsiyon hataları. Buna karşılık, Cooper vd. (2014) araştırmadaki tuzaklarla ilgili seçim yanlılığına ve dış geçerliliğe yönelik tehditlere, katılımcıların anonimleştirilmesi ve gizliliğinin ihlaline, kişilerin araştırmadaki katılımları önündeki engellere ve araştırmada doğru sonuçlara ulaşılmasına yönelik tehditlere odaklanmışlardır. Benzer biçimde Elliott ve Jordan (2013) özellikle gömülü teoriye ilişkin araştırmalarla ilgili olarak ilk aşamalarından itibaren analizleri erteleme, bütüncül olmayan ve dağınık bir kodlamaya dayalı analiz düzeyi oluşturma, teorik kavramları oluşturmak için anlatımsal tanımlamanın ötesine geçememe gibi çeşitli potansiyel tuzak ve stratejiler üzerinde durmuşlardır. Ayrıca bu araştırmacılar, gömülü teori araştırmalarında bir diğer tuzağın da analiz yapmayı kapsamlı ve bütüncül bir süreç olarak görmek yerine, analiz sırasında kodlama ve kod indekslerinin geliştirilmesine aşırı biçimde odaklanmak olduğunu belirtmişlerdir.

Bu çalışmada, araştırmacıların nitel araştırmada bahsettiği tuzaklarla ilgili tehlikeler hakkındaki tartışmayı sürdürmek ve her yeni araştırmacının karşılaşabileceği on bir potansiyel tuzağı dile getirmek istiyorum. Aynı şekilde, bu tuzaklarla başa çıkmak için uygun stratejileri de anlatacağım.

Bu makaleyi yazarken üç bilgi kaynağından yararlandığımı ifade etmeliyim. İlk olarak son yirmi yıldan beri nitel çalışma yapan yüksek lisans ve doktora düzeyindeki birçok öğrenciye (hem yüksek lisans tezi hem de doktora tezi) danışmanlık yaptım ve eğitim yönetimi ve liderliği alanında lisansüstü öğrencilerine nitel araştırmanın nasıl yürütülmesi gerektiğini öğrettim. Bu süreçte, öğrencilerle olan etkileşimim, araştırma programları sürecinde karşılaşılacak tehlikelerin yanı sıra, onların araştırma sürecinde yaşadığı zorluklar da bana çok şey öğretti. İkinci olarak, öğrencilerin araştırma yaptıkları sırada karşılaştıkları tuzaklara ilişkin, öğrencilerin dile getirdikleri görüşlerine de güvendiğimi belirtmeliyim. Üçüncü olarak, her akademisyen gibi, temel metodolojisi nitel paradigmaya dayanan hakemli dergilerde yayımlanan birçok makaleyi inceliyorum. Bu deneyim bana, nitel araştırmacıların bir şekilde karşılaşabilecekleri tuzaklar ve bu tuzaklarla yüzleşmek için yeni araştırmacıları

hazırlama adına birçok şey öğretti. Dolayısıyla bu makale, sözünü ettiğim bu bilgi kaynaklarına ve son yıllarda nitel araştırmalar hakkındaki konu ve metodolojiler etrafında yazılan makale ve kitapların kapsamlı bir şekilde okunmasına dayanmaktadır.

Bu makalenin önemi, tuzakları görünür kılmaya ve yeni araştırmacıları (doktora öğrencileri buna dâhil) bu tuzaklardan haberdar etme çabası içinde olmasıdır. Ayrıca, bu tuzakların geri dönülmez sonuçlarıyla ve bunlarla daha araştırmaya başlamadan önce baş edilmesi gerekliliğiyle ilgili araştırmacılar uyarılmaya çalışılmaktadır. Makalenin geri kalanı, bu tuzakların her birini göstermekte ve bunları etkili bir şekilde ele almak için stratejiler ve araçlar önermektedir.

Hazırlık Aşamasındaki Tuzaklar

Herhangi bir araştırma programında; planlamanın önemi etraflıca anlaşılrsa da, her nitel araştırmacının planlamalarını bitirmeden önce bilmesi gereken iki potansiyel tuzak bulunmaktadır.

Öğrencilerin Yaşamlarıyla İlgili Bir Konuyu Seçmeleri

Sosyal bilimlerde, bilim ve araştırma ile ilgili temel dersleri alan öğrenciler ünlü “nesnellik” ölçütünü öğrenmiş olsalar bile, birçok deneyimsiz nitel araştırmaçısı kendi işyerindeki (veya yaşamındaki) öznel deneyimlerine dayanan bir araştırma konusu seçme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir. Örneğin, “eğitim yönetimi” programındaki yüksek lisans öğrencileri; çoğu zaman nitel araştırma konusundaki tezlerini, okulda yaşadıkları bir olay hakkında (ya da işyerlerindeki) yazmayı önermektedirler. Araştırma öğrencileri, belirli bir projeyi veya sınıflarında olan “bir şeyi” anlama gibi, bir araştırma programı için “yenilikçi” fikirlerini anlatmak üzere çalışma odamı heyecanla ziyaret etme eğilimindedirler ve sonra coşkularına katılacağıma ve “önerilerini” kabul edeceğime dair cevabımı büyük bir güvenle beklerler.

Ancak, zor bir insan olduğum için değil, bu düzeydeki bir araştırma konusunun (yüksek lisans tezi/doktora tezi) sadece öğrencinin işyerindeki öznel deneyimlerine dayanmaması gerektiği için aynı heyecanı gösteremem. Daha ziyade herhangi bir araştırma konusu arayışı; her şeyden önce, (araştırma amaçları dâhil) yeterli çalışma ve araştırma alanyazını okumaya başlamalıdır. Bu, araştırmacının alana girmesiyle birlikte sözel ve metinsel veri toplamasını gerektiren nitel araştırmalarda çok daha önemlidir. Sonuçta bu tür bir araştırmada; araştırmacının önyargısı, bilinçli ya da bilinçsiz olarak verileri etkileyebilir. Çalışmanın sonuçları da bu önyargıdan etkilenebilir. Dolayısıyla, seçilen araştırma konusunun araştırmacının öznel dünyasına sıkı sıkıya bağlı olması bu önyargıyı artırabilir.

Bu tuzakla başa çıkma stratejisi, çalışılmak istenen konuya karar vermeden önce ilgili (yani gelecekteki araştırmaların dayandığı) çalışmalarını tekrar tekrar okumaktır. Doktora adaylarına her zaman kütüphaneye gitmelerini, ilgili çalışmaların olduğu kitaplara göz atmalarını, sadece içeriğini ve dikkatlerini çeken bölümleri okumalarını öneriyorum. Günümüzde neredeyse kitapların çoğunun çevrimiçi olmasından dolayı böyle bir inceleme sanal ortamlarda da yürütülebilecek harika bir deneyimdir. Daha sonra, öğrencinin hakemli dergilerde yayımlanmış çok sayıda ampirik makale okuması ve çalışma ile ilgili iç görüleriyle (örneğin, ortak araştırma amaçları/soruları, önemli bulgular) geri

dönmesi gerekmektedir. Böyle bir inceleme, doktora adayının çalışmayı (bilgiyi) karakterize eden araştırma kaynaklarının farkına varmasına ve işyerindeki kendi öznel deneyiminden uzak, yeni araştırma fikirlerinin ortaya çıkmasına yardımcı olur.

Yanlıı Kışilere Soru Sorma

12

Nitel araştırmacının bir konuyla ilgili ihtiyaç duyduğu i görüleri elde edebilmesi için hedef kitleyi (katılımcıları) tanımlaması ve araştırmaya katılanları buna göre seçmesi gerektiği yaygın olarak bilinmektedir (Hennink vd., 2020). Başka bir deyişle, nitel araştırmada sadece araştırma amaçlarına/ sorularına yanıt bulabileceğiniz, araştırma konunuzla ilgili bilgi alabileceğiniz deneyim sahibi olan katılımcılar seçilmelidir. Örneğin, çalışmalarımın birinde; okul müdürlerinin iş yükünü, bu iş yükünün anlamını, sebeplerini ve uygulamadaki sonuçlarını daha iyi anlamak için yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanarak araştırmayı hedefledim (Oplatka, 2017). Bu hedefi gerçekleştirmek için yalnızca gerçekten ağır iş yükü yaşadığını hisseden ve belirten okul müdürleriyle görüşmeler yaptım. Eğer bu şekilde ağır iş yüküne bağlı stresli bir durum yaşamamış olan okul müdürleriyle görüseydim, onların algıladıkları iş yükü hakkındaki görüşlerine ne kadar güvenebilirdim?

Ne yazık ki bu sorunun cevabı olumsuz olmasına rağmen deneyimsiz nitel araştırmacılar, katılımcıların seçimiyle ilgili muhtemel tuzağı göz ardı ederler. Öğrencilerim ve hatta dergi editörleri tarafından hakemlik yapmam istenen makalelerin yazarları da dâhil çoğu zaman nitel araştırmada belirgin özelliklere sahip bir katılımcı grubuna odaklanma ihtiyacının farkında değillerdir. Bu şekilde seçilen katılımcılar, araştırmacının araştırılan olguyu derinlemesine keşfetmesini, araştırmanın temel unsurlarının ve bağlımlarının “ok boyutlu” bir açıklamasını ortaya koyarlar. Deneyimsiz nitel araştırmacılar, araştırma sorularına cevap aramak için gerekli verileri sağlayamayan katılımcıları bilinçsizce seçebilirler. Böyle bir durumda veri analizi aşamasında muhtemelen acayip sonuçlar ortaya çıkacaktır.

Bu tehlikenin üstesinden gelebilmeleri için her zaman öğrencilerime araştırılan bağlamda kendilerine bilgi sağlayabilecek kişiyi hayal etmelerini ve ardından uygun katılımcıları seçmek için bazı kriterler belirlemelerini teşvik ederim. Bu kriterler, ölçüt örnekleme (Patton, 2002) ile belirlenebilir. Bu örnekleme alma yöntemi kıdemli nitel araştırmacılar tarafından iyi bilinmesine rağmen bazen tecrübesiz araştırmacılar bu örnekleme alma yöntemini görmezden gelebilirler. Böyle olduğunda ise ana hedefi belirli bir olguyu derinlemesine analiz etmek olan bir araştırmadan ziyade bulguların genellenebilirliği amacı taşıyan nicel bir araştırma yapıyormuş gibi katılımcıları rastgele seçebilirler. Örneğin, yüksek lisans öğrencilerimden biri, öğretmenler arasındaki empati duygusunu araştırdı. Bunun için işyerinde empati hisseden ve empati unsurlarını farklı bağlımlarda sergileyen/bastıran öğretmenler bulması gerekiyordu. Temelde, yalnızca öğretmenlik deneyimi olan öğretmenlerle görüşmesi gerekiyordu ve bu nedenle, yalnızca beş yıllık tecrübesi olan öğretmenleri dâhil etmeye karar verdi. Ama bu yeterli değildi. Bu nedenle, müfettişlerden ve müdürlerden empatik öğretmenlerin isimlerini istemek zorunda kaldı (örneğin imkanları kısıtlı öğrencilerle empati gösteren ve bu duyguyu personel toplantılarında ifade eden öğretmenler). Ancak bu kritere uyan öğretmen isimleri verilse bile, öğrenci, ismi verilen potansiyel öğretmenlerle yaptığı bir telefon görüşmesi

sırasında işyerinde empati hissetme eğiliminde olup olmadıklarını (hazırlık soruları kullanarak) doğrulamak zorunda kaldı. Böylece en azından üstlerinin veya meslektaşlarının empatik ve şefkatli olduklarına inandıkları öğretilere ulaşmış oldu.

Veri Toplama Sırasındaki Tuzaklar

Veri toplama; herhangi bir araştırmada, özellikle de araştırmacının uzun toplantılar yoluyla (örneğin, derinlemesine görüşmeler, gözlem) metinsel veri toplama için çok fazla zaman ve çaba harcamasını gerektiren, nitel yöntemi kullandığı süreçte, belirleyici bir aşamadır. Bu süreçte iki tuzaktan bahsedilebilir.

Görüşme Sırasında Dar ve Spesifik Sorular Sorma

Nitel araştırmada katılımcıların düşüncelerini ve deneyimlerini yeterince ortaya koyabilmek için açık uçlu sorular kullanılır. Nitel araştırma, bir ankette olduğu gibi sadece belirli yanıtları olan sorular sormak yerine, insanlara kendi düşüncelerini rahatlıkla sunmalarına imkân tanır (Marshall & Rossman, 2011). Ancak birçok yeni araştırmacı yanıtlanması “kolay” ve “kesin” olarak görülebilen “eğer” veya “ya...ya” gibi tercihli cevap verilebilen soruları yanlış kullanabilir. Bu sorulara verilen yanıtlar (ve analiz süreci) daha karmaşık olan “açık” ve “büyük” soruların aksine, görüşmeciyeye daha net cevaplar sağlayabilir.

Öğrencilerin sorularına ve düşündüklerine kolay çözümler ve hızlı cevaplar arama eğilimlerini anlayabilsem de bunun maliyeti yüksek olabilir. Çünkü özünde nitel araştırmanın amacı, araştırılan olgunun derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktır. Ancak katılımcılarımız sınırsız ve geniş yanıtlar vermediğinde bu amaca ulaşamaz. Bu amaçla, görüşmecinin düşüncelerini sınırlamayan ve kapsamlı bir şekilde yanıt vermesine izin veren açık uçlu sorulara (her nitel araştırma kitabının önerdiği ve açıkladığı gibi) ihtiyacımız vardır. Örneğin; “İşinizde aşırı yük olduğunuzu hissediyor musunuz?” (cevap evet ya da hayır olabilir) sorusu yerine “İşinizdeki aşırı yükü tanımlar mısınız?” (Böylece, kısıtlı bir zaman içinde birçok işle başa çıkmak zorunda kalan doğru katılımcıları seçmek koşuluyla alacağınız cevaplar çok daha uzun olabilir) sorusu tercih edilebilir.

İnsanların kısa ve “eğer” sorularına fikir yürütme eğilimleri ile baş edebilmeleri için öğrencilerime görüşme dokümanlarında “eğer” sorularına her zaman izin verilmediğini açıklarım (nadir durumlar dışında). Ayrıca onları ilk görüşmeyi gerçekleştirmeden önce görüşme kılavuzundaki soruları kendilerinin cevaplamalarını teşvik ederim. Bunun yanında soruları cevaplarken duygularını yansıtmaları ya da mülakat sorularının bir pilot çalışmasını yapmaları gerekmektedir. Örneğin; sorduğunuz sorunun sana yanlı bir cevap verdiğini düşünüyor musun? Sorulan soru düşüncelerinizi açık ve net biçimde ortaya çıkartmanızı sağlıyor mu? Soru farklı bir şekilde tasarlanmış olsaydı ekleyebileceğiniz herhangi bir şey var mı? Ayrıca her zaman “neden”, “ne zaman”, “nerede” gibi soru sözcüklerinin eklenmesi ya da olası cevapların kapsamını genişletmek için “Lütfen açıklayın.” veya “Daha spesifik olabilir misiniz?” gibi soru ifadelerinin kullanılması önerilmektedir.

Verileri Eş Zamanlı Analiz Etmeden Veri Toplamaya Odaklanma

Nitel araştırmanın zamanla ortaya çıkan ve gelişen doğası en temel özelliklerinden biridir. Dolayısıyla, nitel araştırmalarda diğer ampirik

*Nitel araştırmadaki
on bir tuzak: her yeni
akademisyen ve doktora
öğrencisinin dikkat
etmesi gereken bazı
hususlar!*

araştırmalarda olduğu gibi öncelikle verinin toplanması ve ardından veri analizinin yapılması gibi bir yöntem izlenmesi önerilmektedir. Başka bir ifadeyle veri analiz süreci, veri toplama ya da veri yorumlamadan ayrı bir süreç olarak düşünülmemelidir (Marshall & Rossman, 2011).

Buna rağmen yeni araştırmacıların çoğu, öncelikle görüşme çözümlerini yapmaya ve ardından bu görüşmeleri karşılaştırmalı olarak analiz etmeye karar verebilir. Bu durumun nedeni; yeni araştırmacıların pozitivist yaklaşım odaklı, analizden önce veri toplamaya aşına oldukları önceki öğrenmelerinden (genellikle lisans düzeyindeki) ya da üzerlerindeki zaman baskısından kaynaklıyor olabilir. Bu bakımdan yeni araştırmacıların bir kısmı farkında olmadan öncelikle verileri yoğun biçimde toplamayı seçebilirler ve ardından veri analizini “icra etme” aşamasına geçebilirler.

Yine de ödeyecekleri bedel yüksek olacaktır. Nitel araştırmalarda analitik analiz sürecinin yinelemeli yönü, araştırmacının görüşme sonuçları üzerinde düşünmesine ve ihtiyaç duyulduğunda görüşme sorularını yeniden düzenlenmesine izin verdiği için faydalıdır. Araştırmacı, araştırma konusuna farklı bir bakış açısı getirmek için yeni sorular eklemeyi ya da mevcutların bazılarını silmeyi düşünebilir. Ayrıca her görüşmenin araştırmacıya beklenmedik bazı iç görü, derin bakış açılarını sağlayabileceği ve görüşmecinin çalışmasını yeni iç görüler üzerinde detaylandırabileceği ve ardından veri toplama sürecini zenginleştirebileceği, bunun da sonraki görüşmelerin önünü açılabileceği de burada belirtilmelidir. Bu yüzden, yeni araştırmacılar, her görüşmeyi (veya gözlemi) tamamlandıktan sonra ve bir sonraki görüşmeye (veya gözlemine) geçmeden önce, verileri analiz etmenin önerildiğini anımsamalıdırlar. İşte bu anlayış ve süreç nitel araştırmaya, gelişmekte olan bir araştırma, özelliği kazandıran noktadır.

Veri Analizi Sürecinde Tuzaklar

Nitel veri analizini düşündüğümüzde, temel dersleri öğrenmiş olanlarımız sosyal bilim araştırmalarında SPSS veya SAS gibi yazılımları düşünürler. Nitel veri analizi için de benzer yazılımlara sahip olmamıza rağmen nitel araştırmacının veri analizi sürecindeki rolü oldukça kritiktir. Metinsel verilerin yorumlanması söz konusu olduğunda hiçbir yazılım insan zihninin yerini alamaz. Bu sebeple yeni araştırmacılar, nitel verilerin analizini yaparken, bu hususta, dört farklı tuzakla karşı karşıya kalabilirler.

SistematiK Olmayan Analiz Yapma

Nitel verileri analiz etmek için gereken yoğun çalışma nedeniyle (bilgisayarlı çözümlerin olduğu günümüzde dahi) bazen oldukça vakit alabilecek, sistematiK bir veri analiziyle uğraşmaktansa daha kolay çözümleri tercih etmek çekici gelebilir. Görüşme metinlerine veya gözlem raporlarına şöyle bir bakıp zihnimizden gelen iç görüleri ve açıklamaları yazmak ne kadar harika olurdu! Kodlama ve karşılaştırma yapmadan, tematik kurgulara girmeden, bu metinleri okumak ve sonuçlar çıkarmak çok kolay gelir. Aslında daha kolaydır ama oldukça etkisizdir çünkü insan zihni bu kadar çok bilgiyi bir arada işleyemez, çok fazla sayfa ve kelimeye sadece bakarak gerçeği yakalayamaz. Basitçe söylesek, bu yöntem işe yaramaz.

Yıllar geçtikçe, sistematiK veri analizi yöntemiyle elde edilen ya da bu yöntem

kullanılmadan hazırlanan çalışmalarını ayırt etmeyi öğrendim. İlkinde bulgular bölümü, Strauss ve Corbin'in (1990) nitel araştırmada 'olay örgüsü' olarak adlandırdığı temalara, kategorilere ve alt kategorilere göre organize edilmiş ve yapılandırılmış iken, ikincisinde sunulan bulgular belirsizlik ve karışıklığa sebep olacak şekilde dağınıktır. Bu nedenle, sistematik analiz (konuyla ilgili kitaplarda ve makalelerde bahsedilmekle birlikte) önemini anlayamayan yeni araştırmacıların nitel araştırmada araştırılan olgunun derinliğini yansıtan kalıpların ve kategorilerin belirlenmesini sağladığı faydalarının farkına varamaması muhtemeldir. Hiç şüphe yok ki bu, bazı araştırmalardan, yanlış sonuçlar elde edilmesine neden olabilir.

Bu tuzağa düşmemek için öğrenciler ile yeni araştırmacılar, çalışmada uygun araştırma stratejisini ve analiz yöntemini bulmalı, pratik önerileri dikkatle takip etmelidir. Ayrıca, sistematik analiz belgelenmeli ve saklanmalıdır çünkü hem doktora jürileri hem de dergi hakemleri zaman zaman analiz bir örneğinin temin edilmesini isterler. Bu, veri analizi sırasındaki kategori oluşturma sürecine ve temaların nasıl geliştirildiğine dair bir örnek oluşturur.

Katılımcının Tutumları ve Gerçek Deneyimleri Arasındaki Karışıklık

Yine varsayalım ki araştırma amacımız yöneticiler arasındaki empati duygusunu keşfetmek olsun. Bu amaçla, yöneticilerin çalışanlara ve müşterilere karşı empati duygularını nasıl gösterdiklerini anlamak ve bu duyguları farklı bağlamlarda nasıl yönettiklerini (düzenlediklerini) öğrenmek istiyoruz. Aslında burada gerçekten öğrenmek istediğimiz; katılımcılardaki empatinin nasıl ortaya çıktığını, empatiyi nasıl içselleştirdiklerini ve belirli koşullar altında nasıl empatik davranabildiklerini ya da empati duygusunu bastırdıklarını anlamaya çalışmaktır.

Ancak bazen görüşmecilerimiz (yani yöneticiler) kendi empati duygularını veya bu duyguları nasıl yönettiklerini tam olarak paylaşamazlar veya paylaşmak istemezler ve bunun yerine bir yöneticide olması gereken empatik özelliklerin neler olması gerektiğinden bahsederler. Eğer empatiye yönelik algılar/tutumlar ile gerçek empati duyguları/deneyimleri (düzenleme) arasındaki farkların neler olduğunu bilmiyorsak, görüşme transkriptlerimizin genel olarak yöneticilerin işyerindeki ve özel olarak da kendi işleriyle ilgili empati hakkındaki görüşleriyle dolu olduğunu görebiliriz. Ancak, çalışmamızı planlarken ilk hedefimiz bu değildi. Diğer taraftan, derinlemesine mülakatlar yerine anketler de bireylerin algılarını ortaya koyabilir.

Nitel araştırma bize diğerlerinin tutum ve algılarından daha fazlasını söyleme potansiyeline sahiptir. Görüşme ve gözlem yoluyla, yöneticilerin empati düzenleme kalıplarını öğrenebilir veya hissedebileceklerini düşünmediğimiz empati duygularını gün yüzüne çıkarabiliriz (Oplatka, 2018). Benzer şekilde, nitel araştırmada incelenen süreçler, bir deneyimin veya duygunun zaman içinde neden değişebileceğine dair potansiyel bir anlayış sağlar. Ancak bu amaçla araştırmacı, kişinin araştırılan fenomene yönelik algıları ile kişinin araştırılan fenomene olan katılımı/deneyimi/hissi arasında ayırım yapmalıdır. Aksi takdirde, veri analizi aşaması bittikten sonra başlangıçtaki incelemek istediği konuların tam olarak araştırılmadığını fark edecektir.

Katılımcıların Seslerini Nicel Olarak İfade Etme Çabası

Bazen tecrübesiz akademisyenler veya makale yazarları, her bir tema veya kategoriye görüşülen kişilerin sayısını eklemenin bulgularının geçerliliğini artıracaklarını ve okuyucuya bulgularının “gücü” ve “oranıyla” ilgili bir anlayış kazandıracaklarını varsayarlar. Nitel araştırma deneyimlerime göre, temel araştırma paradigması yaklaşımı pozitivist olan hakemler, katılımcı sayısı net verilmeden bir yazının kalitesini değerlendiremeyecekleri için yazardan her bir kategorinin istatistiksel temsilinin sağlanmasını bile isteyebilir.

Nitel araştırma sürecinin istatistiksel temsil sağlama gibi bir amacı olmadığı, yalnızca katılımcıların seslerini duyurmaya dayanan yorumlayıcı veriler sağladığı unutulmamalıdır (Hennink ve diğerleri, 2020). Dolayısıyla katılımcıların yorumları ölçülebilecek bir özellik olarak düşünülmemelidir. Örneğin, çalışanların örgüt içinde yaşanan kriz faktörlerine ilişkin yorumlarını araştırıyorsak, nitel araştırma bakımından en önemli olan noktanın örgütsel krizi “b” biçimde görenlerle, örgütsel krizi “a” biçiminde gören katılımcıların sayısını karşılaştırmak olmadığını bilmeliyiz. Daha ziyade, asıl ilginç olan bu örgütsel fenomenle ilgili detayları derinlemesine araştırmak ve her bir parçayı içinde buldukları daha geniş bağlamlarda ayırt edici yönleriyle ve eş zamanlı olarak keşfetmektir. Başka bir ifadeyle, çalışmamızda katılımcıların yorumlarına göre, örgütsel kriz anlarındaki gerçekliğe bütüncül bir bakış açısı kazandırmaya çalışırız. Bu nedenle, katılımcılarımızı belirli bir çalışan grubundan (örneğin, krize aşına olan yöneticiler) seçmemiz ve herhangi bir kurumsal (ve sosyal) gerçekliğin çok yönlü doğasını açıklayan tutarlı bir “öykü örüntüsü” aramamız gerekir.

Bu nedenle, istatistiksel verilere ihtiyaç duyulursa nitel araştırma, kullanılması gereken araştırma biçimi değildir. Ancak yorumlayıcı verilere ihtiyaç duyulursa, görüşme toplantısında veya araştırmacının gözlemlediği durumda ortaya çıkan görüşlerin analizinde istatistiksel verilerin (varsa) küçük bir anlamı vardır. Neyse ki bu tuzakla yüzleşmek kolaydır; bulgularınızı daha da keskin hale getirmek gibi bir endişeniz yoksa ve hayati bir durum değilse raporunuza herhangi türde bir istatistik eklemeyin.

Yazma Aşamasındaki Tuzaklar

Verilerimizi biriktirdiğimiz, analiz ettiğimiz ve ortaya çıkardığımız şeyi yazmaya hazırladığımız zaman dilimi; araştırma sürecinde heyecan vericidir. Ama bu konuda da hala üç belirsizlik olduğu için raporu yazmadan önce onlara odaklanmalıyız.

Bulguların Kategorilerden Çok Görüşlere Dayalı Olarak Yazılması

Masamızda ve bilgisayarımızda sayfalarca görüşme belgesi var. Analiz aşaması bitti ve artık bulgularımızı yazıya geçirmeye hazırız. Temalar ve kategoriler oluşturduk. Yapmamız gereken “tek şey” yorumlarımızı eklemek ve bunları sahadan alıntılarla desteklemek. Şimdi “olay örgüsünü” yazmaya başlayabiliriz.

Fakat bu görüldüğü kadar kolay değildir. Yeni araştırmacılar çoğu zaman, sistematik analizler ve yorumlar yerine katılımcılara ait alıntılara öne çıkarırlar. Örneğin çalışanların iş yerindeki öfkelerini incelediğimizi düşünelim. Bulgular bölümündeki ilk kısım, görüşülen kişilerin işlerinde öfke düzenlemeye yükledikleri anlamlara (yani ne zaman öfke gösterebilecekleri

ve ne zaman bastırmalarının beklendiği) atıfta bulunmaktadır. Ancak, yazar, kendi yorumlarının baskın olduğu ve bu yorumları desteklemek için yapılan görüşmelerden alıntıların kullanıldığı alt kategoriler (yani öfke düzenlemenin farklı anlamları) belirlemek yerine, görüşülen kişinin öfke düzenlemesinin bireysel anlamıyla ilgili farklı görüşmecilere ait alıntı üstüne alıntı yapar. Bu bakımdan okuyucunun asıl okuduğu şey, görüşülen kişilerin birbirinden farklılaşan alıntılarının listesidir ama okuyucu bu sırada büyük resmi kaçıır. Tek tek yapılan alıntılar, metnin odak noktası olamaz. Asıl olan her alıntıyı daha geniş bir bağlam içine yerleştiren ve araştırılan fenomen hakkındaki bilgimizi zenginleştiren bulgulara anlam veren kategori oluşturma sürecidir.

Bulgular bölümünün bir alıntılar listesi bölümü olarak oluşturulmasından kaçınmak için veriyi; temalar, kategoriler ve alt kategoriler halinde sunmak ve yapılan alıntının gerçekliği olduğu gibi temsil etmesi için orada olduğunu göz önünde bulundurarak analiz etmek gerekir. Kolay bir iş olan alıntı ardına alıntı sunma cazip gelse de daha iyi bir yazım tekniği için, nitel raporlama yöntemlerine göre yazılan bulgular bölümü olan makaleleri kabul eden hakemli dergilerdeki ampirik makaleleri okumak gereklidir. Böylece zamandan tasarruf edilebilir ve yazım aşamasındaki hatalar önenebilir.

Bulgular Bölümü Gibi Yazılan Tartışma Bölümü

Belirtildiği gibi etkili bir veri analizi, hem yazarın yorumlarını hem de alandan alıntıları içeren temalar ve kategorilerle sonuçlanır (Marshal & Rossman, 2011). Bu yüzden bulgular bölümü kategorileştirme sürecini derince detaylandırmalı; uyumlu ve sistematik şekilde temaları, kategorileri ve alt kategorileri sunmalıdır. Diğer taraftan tartışma bölümü; analizi daha üst seviyeye taşımalı, alandaki eski araştırmalar ve çalışma alanının yaygın teorileri/modellerini analizlerle karşılaştırdığı kadar analizlerden ortaya çıkan önemli iç görüşleri de sunmalıdır.

Bunlara rağmen bazen araştırmacılar tartışma bölümünde bulgular bölümünün yapısını tekrar edeceklerdir. Ancak bunu yaparken bulgular bölümünde yaptıkları gibi doğrudan alıntılar yapmak yerine kendi buldukları tema veya kategorileri basitçe geçmiş araştırmalarla karşılaştıracaklardır. Bunu yaparak, okuyuculara önemli sonuçlar sunmaları ve çalışmanın kavramsal ve ampirik değerini anlamalarını sağlayacak iç görüşleri sunmaları olası değildir ve bundan dolayı böyle bir yaklaşım gereksiz tekrarlara neden olabilir. Bu bakımdan tartışma ve bulgular bölümü birbiriyle çakışmamalıdır.

Bu tuzaktan korunmak için, yeni araştırmacılar bulgular ve tartışma arasındaki farkı net biçimde belirlemelidir. Bulguların, çalışmadaki çok çeşitli yönler hakkında detaylı bilgi verdiği varsayılırken, tartışma bölümünün bir iç görüş, derinlik sunacak biçimde önemli bulguları özetlemesi beklenir. İç görüşler, kişisel alıntılarının ya da kategorilerin ilerisine geçer ve araştırma olgusuna daha geniş bir bakış açısı sağlar. Her iç görüş, geçmiş araştırmalara ve önemli bulguların potansiyel açıklamalarına ışık tutar. Daha basit şekilde, sadece bulguların yapısını ve tartışmayı karşılaştırır. Eğer aynıyorsa, bu bir tuzaktır.

Geniş Sonuçlara Ulaşmak

Araştırmacılar doğal olarak belirli çalışmaların ötesine bakma ve diğer bağlamlara uygulanabilecek bir şeyler keşfetme eğilimindedirler. Ancak bir bütün olarak bakıldığında nitel araştırmada genellenebilirlik sınırlıdır.

Buna rağmen çoğu zaman, yeni araştırmacılar ve doktora öğrencileri, iyi temellendirilmemiş verileri geniş sonuçlara ulaştırma eğilimindedirler. Vaivio (2008) nitel araştırmacıları verilerini fazla genellemeleri ve beklentilerinde mütevazı kalmaları konusunda uyarmıştır:

...Nitel yönetim muhasebesi araştırmacıları, bulgularını aşırı genellemeye eğilimli olabilirler. Bazı araştırmacılar, yönetim muhasebesini kendine özgü özellikleri olan bir vaka çalışması ortamındaki bir uygulama olarak sunduktan sonra, bulguların istatistiksel anlamda daha büyük bir örgütsel nüfusa genelleştirilebileceğini öne sürüyorlar. Bu yerinde olmayan iddia, yanlış yerleştirilmiş evrenselcilik sorununu oluşturmaktadır. Böyle bir sorun pozitivist veya modernist bir bilim anlayışından kaynaklanan nitel yönetim muhasebesi araştırmasının bir başka tuzağı olarak duruyor. (s.78)

Nitel araştırmanın amacının, istatistiğin doğasında veya anket çalışmalarında olduğu gibi, genellemeler yapmak olmadığını unutmayın. Aslında, nitel araştırmaları veya vaka çalışmalarını karakterize eden küçük bir örneğe dayanarak “evrensel” genellemeler tasarlanamaz. Bu nedenle, raporun sonundaki herhangi bir genelleştirilmiş sonuç, başarısız olmaya mahkûmdur ve okuyucular tarafından eleştirilebilir.

Böyle bir tuzaktan kaçınmak için, yeni araştırmacılar pozitivist (yani, nicel araştırma paradigması) araştırmalara benzemeye çalışma, “evrensel” bir genellemeye ulaşma ve kültürler arası/ulusal sonuçlara ulaşma konusunda dikkatli olmalı. Öğrencilerimi, her zaman, buldukları sonuçları üzerinde düşünmelerini ve verilerinin sınırlı doğası nedeniyle bu tür genellemelere izin verilip verilmediğini sormalarını isterim.

Diğer taraftan nitel araştırmacılar farklı bir çeşit genellemeye ulaşabilirler-teorik genelleme (Vaivio, 2008). Onlar araştırılan durumların güçlü ve zayıf yanlarını ortaya çıkarabilir, sonuçları değiştirebilir ve hatta yanlışlayabilirler. Ayrıca bulgularını, daha büyük popülasyonlarda, evrensel genellemeler ve daha yüksek dış geçerlilik arayan ileri çalışmalarda kullanılmak üzere hipotez önermek için bir araç olarak kullanabilirler.

Nitel Veri Nesnel Gerçeklikten Ziyade Yorumlayıcıdır

Nitel araştırmalarda genellikle topladığımız veriler, öznel yorum ve anlam türündedir (Hennink vd., 2020). Bu, diğer şeylerin yanı sıra, ulaşılabilecek sonuçların nesnel gerçekliklere değil, yorumlayıcı gerçekleri yansıttığı anlamına gelir. Örneğin, katılımcıların görüşlerine göre verilerimiz belirli bir nedenin araştırılan fenomen üzerindeki herhangi bir etkisine işaret ettiğinde bu etki, nesnel bir gerçeklikten ziyade algılanan bir etki (veya sonuçlardan etkilenen) olarak yorumlanır.

Bu tuzağa düşmekten kaçınmak için, çok dikkatli olmalıyız ve sanki sağlam metodolojiler ve büyük ölçekli araştırmalardan elde edilen sayısal verilerden sonuçlar elde etmiş gibi herhangi bir neden-sonuç ilişkisi veya değişkenler arasında bir etki iddiasında bulunmaktan kaçınmalıyız. Bir şekilde etkiden bahsetmek istediğinizde, bunun görüşmecilerimizin/katılımcılarımızın yorumlarına dayandığını ve bahsedilen bu etkinin nesnel bir çıkarım olmayacağını net bir şekilde açıklamalıyız. Ayrıca, nitel verilerimizin öznel anlamlarını vurgulamak için “algılanan”, “yorumlayıcı” gibi sıfatlar eklemenizi de öneririm.

Sonuçlar

Bu çalışmadaki amacım; nitel araştırma sürecinde on bir olası tuzağı göstermek ve bunlarla etkili biçimde baş edebilmek için stratejiler önermektir. Araştırmacının araştırmasını planladığı başlangıç bölümünden başlayan, veri toplama ve veri analiziyle devam eden, araştırma raporunun son bölümünü yazmaya kadar süren, araştırma sürecindeki tuzaklar dört bölüme ayrılmıştır.

Yeni araştırmacılar bu tuzakların farkında olmalıdırlar, bu tuzaklarla başarılı ve etkili bir şekilde nasıl yüzleşebileceğini öğrenmelidirler. Bunu yapmamak, ciddi ampirik sorunlara yol açabilir ve okuyucuları (veya doktora jürisini) araştırmalarının kalitesine ikna etme noktasında zorlayabilir.

Bununla birlikte, bu yazıda incelenen tuzakların nitel araştırmalardaki kapsamlı bir tuzaklar listesi içerdiğini iddia etmeye niyetim olmadığını belirtmek isterim. Aşağıdaki referans listesinin de gösterdiği gibi, farklı araştırmacılar nitel araştırma sürecinde tuzaklara ve tehlikelere dikkat etmiş ve diğerlerine ışık tutmuştur. Bu nedenle, nitel araştırma tasarımıımızda olası tuzakların neler olduğunu ne kadar iyi anlarsak araştırma sürecimizdeki çeşitli aşamaları o kadar iyi yürütebiliriz. Konuyla ilgili birkaç saatlik okuma yapmak, bizi gelecekte çok fazla sıkıntıdan ve problem yaşamaktan kurtarabilir.

Kaynakça

- Arar, K. (2017). The what's and why's of the how to of qualitative research. *The Qualitative Report*, 22(11), 2956-2958. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2017.3272>
- Baker, A. A., & Lee, J. J. (2011). Mind the gap: Unexpected pitfalls in doing classroom research. *The Qualitative Report*, 16(5), 1435-1447. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2011.1307>
- Cooper, C., O'Cathain, A., Hind, D., Adamson, J., Lawton, J., & Baird, W. (2014). Conducting qualitative research within clinical trials units: Avoiding potential pitfalls. *Contemporary Clinical Trials*, 38(2), 338-343.
- Easton, K. L., McComish, J. F., & Greenberg, R. (2000). Avoiding common pitfalls in qualitative data collection and transcription. *Qualitative Health Research*, 10(5), 703-707.
- Elliott, N., & Jordan, J. (2013). Practical strategies to avoid the pitfalls in grounded theory research. *Nurse Researcher*, 17(4), 29-40.
- Froggatt, K. M. (2001). The analysis of qualitative data: Processes and pitfalls. *Palliative Medicine*, 15(5), 433-438.
- Hennink, M., Hutter, I., & Baily, A. (2020). *Qualitative research methods*. SAGE.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (2011). *Designing qualitative research (5th ed.)*. SAGE.
- Niaz, M. (2009). Qualitative methodology and its pitfalls in educational research. *Quality & Quantity*, 43, 535-551.
- Oplatka, I. (2018). Understanding emotion in educational and service organizations through semi-structured interviews: Some conceptual and practical insights. *The Qualitative Report*, 23(6), 1347-1363. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2018.3259>
- Oplatka, I. (2017). Principal workload: Components, determinants and coping strategies in an era of standardization and accountability. *Journal of Educational Administration*, 55(5), 552-568.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. SAGE.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1990). *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and*

*Nitel araştırmadaki
on bir tuzak: her yeni
akademisyen ve doktora
öğrencisinin dikkat
etmesi gereken bazı
hususlar!*

Vaivio, J. (2008). Qualitative management accounting research: Rationale, pitfalls and potential. *Qualitative Research in Accounting and Management*, 5(1), 64-86.

Yazar notu

20

Izhar Oplatka, Tel Aviv Üniversitesi Eğitim Fakültesinde; Eğitim Yönetimi ve Liderliği profesörüdür. Prof. Dr. Izhar Oplatka'nın araştırmaları, öğretmenlerin ve okul müdürlerinin yaşamları ve kariyerleri, eğitim pazarlaması, duygular ve eğitim yönetiminin teorik ve felsefi temelleri üzerine odaklanmaktadır. En son kitapları arasında, *Reforming Education in Developing Countries* (2019, Routledge), *Emotion Management in Teaching and Educational Leadership: A Cultural Perspective* (with Arar, EMERALD Publishing Limited), *Project Management in Schools* (2018, with Yemini and Sagi, Palgrave-Macmillan), *Higher Education Consumer Choice* (2015, with Jane Hemsley-Brown, Palgrave), *The Legacy of Educational Administration: A Historical Analysis of an Academic Field* (2010, Peter Lang Publishing); *The Essentials of Educational Administration* (2015, Pardes Publisher, in Hebrew); *Organizational Citizenship Behavior in Schools* (2015, Routledge, with Anit Somech). E-posta: oplatka@tauex.tau.ac.il.

©2021: Izhar Oplatka & Nova Southeastern University.

Çevirenlerin Notu

Bu makale, çevirenler tarafından, bu makalenin yazarı ve derginin editöründen alınan özel izinle Türkçeye çevrilmiştir.